

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická

Problematika tělesných trestů a tělesného násilí na dětech

Karolína Čížková

Bakalářská práce

2019

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE (PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Karolína Čížková**
Osobní číslo: **H16264**
Studijní program: **B6107 Humanitní studia**
Studijní obor: **Humanitní studia**
Název tématu: **Problematika fyzických trestů a fyzického násilí**
Zadávací katedra: **Katedra věd o výchově**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Anotace:

Bakalářská práce se zabývá problematikou fyzických trestů a fyzického násilí. Nutno podotknout, že takové téma nebylo doposud komplexně zpracováno. Jedná se o materiálovou práci historicko-pedagogickou. Cílem práce je zjistit, kdy vzniká pomyslná hranice mezi tradiční výchovnou metodou a patologií, tj. fyzickým týráním. Následně práce pojednává o metodologii. V hlavní části se práce věnuje problematice z několika hledisek. Nejprve popisuje historicko-vývojové hledisko, tzn. kapitola se bude věnovat vývojovému přehledu problému v historických etapách. Dále řeší hlediska právní, sociální, pedagogicko-psychologické a medicínské (přesněji neurovědy a psychopatologie). Závěr práce tvoří zhodnocení výše zmíněného porovnání a pohled do budoucna, jakým směrem by se mohlo tělesné týrání a tělesné tresty v České republice ubírat.

Klíčová slova:

Bakalářská práce * fyzické násilí * fyzické tresty * děti * výchova * Univerzita Pardubice

Struktura:

1. Úvod
 - 1.1. Cíl bakalářské práce
 - 1.1.1. Kdy vzniká pomyslná hranice mezi tradiční výchovnou metodou a fyzickým týráním?
 - 1.2. Metodologie
2. Pojetí fyzického trestu a tělesného násilí z různých hledisek
 - 2.1. Z historicko-vývojového hlediska
 - 2.2. Z právního hlediska
 - 2.3. Ze sociálního hlediska
 - 2.4. Z pedagogicko-psychologického hlediska
 - 2.5. Z medicínského hlediska (Neurovědy a Psychopatologie)
3. Závěr

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

1. Koukolík, F., Já. O mozku, vědomí a sebeuvědomování. Praha. Karolinum. 2013.
2. Horáček, J., Kesner, L, Höschl, C., Španiel, F., (eds): Mozek a jeho člověk, mysl a její nemoc. 1. vyd., Praha. Galén, 2016
3. Francek, J., Zločin a sex v českých dějinách: manželské spory a sexuální kriminalita v raném novověku. Praha. Rybka Publishers. 2000.
4. Dunovský, J., Dytrych, Z., Matějček, Z., a kol. Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 1995.
5. Vaníčková, E., Tělesné tresty dětí, Praha: Grada Publishing, 2004.
6. Greven, P., Spare the Child: The Religious Roots of Punishment and the Psychological Impact of Physical Abuse, Alfred A., Knopf, Inc., 1990.

Vedoucí bakalářské práce:

prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc.

Katedra věd o výchově

Datum zadání bakalářské práce: **1. dubna 2018**

Termín odevzdání bakalářské práce: **30. června 2019**

prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc.
děkan

L.S.

Ing. Jaroslav Myslivec, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 27. listopadu 2017

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury. Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. 9/2012 Pravidla pro zveřejňování závěrečných prací a jejich základní jednotnou formální úpravu, ve znění pozdějších dodatků, bude práce zveřejněna v Univerzitní knihovně a prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne 28.3.2019

Karolína Čížková

PODĚKOVÁNÍ

Velice bych chtěla poděkovat vedoucímu své bakalářské práce prof. PhDr. Karlu Rýdlovi, CSc., za laskavou pomoc, notnou dávku trpělivosti, odborné vedení, cenné rady a věcné připomínky či námitky, které mi vždy ochotně poskytl během konzultací.

ANOTACE

Bakalářská práce pojednává o tělesných trestech a tělesném násilí na dětech. Mezi fyzickým trestem a násilím existuje tenká hranice. Jedná se o materiálovou práci historicko-pedagogickou. Nutno podotknout, že takto ještě žádná práce nebyla zpracována. V jedné z částí se práce věnuje problematice z několika hledisek – historicko-vývojového, právního, sociálního a pedagogického. V dalších kapitolách se práce zabývá okrajově výchovou dětí, kde rozebírá výchovné prostředky, jako jsou odměny a tresty. Následuje kapitola o samotných tělesných trestech a dále se v práci řeší syndrom CAN, který k této problematice bezprostředně patří, stejně jako posttraumatická stresová porucha a agresivní jednání. Samozřejmě nesmí chybět ani kapitola o zrušení tělesných trestů a o tom, kde je pomyslná hranice mezi tělesným trestem a tělesným násilím.

KLÍČOVÁ SLOVA

Tělesný trest, tělesné násilí, dítě, negativa, výchova dítěte

TITLE

The Issue of Physical Punishment and Physical Violence

ANNOTATION

The bachelor thesis deals with physical punishment and physical violence against children. There is a thin line between physical punishment and violence. It is a historical-pedagogical material work. It should be noted that no work has been done in this way. In one part, the thesis deals with issues from several aspects – historical – developmental, legal, social and pedagogical. In the following chapters, the thesis deals with the marginal education of children, where it discusses educational resources such as rewards and punishments. The following is a chapter on the physical punishment itself, and the thesis deals with the CAN syndrome, which directly affects this issue, as well as Posttraumatic stress disorder and aggressive behavior. Of course, there must also be a chapter on the abolition of physical punishment, where there is an imaginary boundary between physical punishment and physical violence.

KEY WORDS

Physical punishment, physical violence, child, negatives, education,

Obsah

1. Úvod.....	9
2. Výchova dětí.....	10
2.1. Odměny.....	10
2.2. Tresty.....	11
2.2.1. Klasifikace trestů.....	11
2.3. Regulující výchovné prostředky.....	12
3. Tělesné tresty.....	13
3.1. Charakteristika fyzického trestu.....	13
3.2. Funkce fyzického trestu.....	14
3.3. Klasifikace tělesných trestů.....	15
3.4. Části lidského těla používané k trestání.....	16
3.5. Faktory ovlivňující užití fyzických trestů.....	17
3.5.1. Rodiče.....	17
3.5.2. Dítě.....	17
3.5.3. Vlivy vnějšího prostředí.....	18
3.6. Zrušení tělesných trestů.....	19
3.7. Tělesné tresty dětí z různých hledisek.....	19
3.7.1. Z historicko-vývojového hlediska.....	19
3.7.2. Z právního hlediska.....	21
3.7.3. Ze sociálního hlediska.....	23
3.7.4. Z pedagogického hlediska.....	24
4. Syndrom CAN.....	28
4.1. Zneužití dítěte (Child Abuse).....	29
4.1.1. Fyzické týrání dětí.....	30
4.1.2. Tělesné týrání dítěte aktivní formy.....	30

4.1.3. Fyzické týrání pasivní formy	31
5. Posttraumatická stresová porucha (PTSP)	32
5.1. Traumatická reakce.....	32
5.2. Posttraumatická stresová porucha.....	33
6. Agresivní jednání	35
6.1. Agrese	35
6.2. Agresivita.....	36
6.3. Hostilita.....	36
7. Hranice mezi tělesným trestem a tělesným týráním.....	37
8. Závěr.....	40
Použitá literatura a jiné zdroje.....	42

1. Úvod

Tělesné trestání má v naší malé zemi dlouhou historii a dělí nejen náš národ na dvě poloviny – na zastánce a odpůrce. Doba se neustále mění a už v minulém století došlo k revizi výchovných prostředků, a ještě dříve byly zrušeny tělesné tresty ve školství. Co ale rodina? Výchovný proces v rodině by měl být co nejharmoničtější, ale je velice citlivé a problematické zasahovat do něčeho tak úzkého, jako je rodinný kruh. Právě tady ale k tělesným trestům stále dochází a na to se i autoři, jako badatelé v oblasti výchovy, pedagogové apod., zaměřují. Proto je důležité veřejnosti ukázat i jinou cestu. Cestu bez tělesných trestů a strachu. Cestu plnou lásky, radosti a harmonie. Takovou cestu, která je pro dětský vývoj daleko pozitivnější a lepší. Proto se pokusím pomocí této práce ukázat negativní stránky tělesných trestů a týrání.

Začátek práce je věnován výchově dětí a jsou zde rozebrány výchovné prostředky, jako jsou odměny a tresty. Práce obsahuje i klasifikaci trestů a rozbor regulujících výchovných prostředků (varování, okřiknutí, alternativní činnost apod.). Následuje kapitola o samotných tělesných trestech. V podkapitolách práce rozebírá charakteristiku fyzického trestu, jeho funkce, klasifikaci, nejčastěji používané části lidského těla k trestání, faktory ovlivňující jejich užití a zrušení tělesných trestů. V další podkapitole se práce zabývá problematikou tělesných trestů z hledisek historicko-vývojového, právního, sociálního a pedagogického. Dále se v práci řeší syndrom CAN, který k této problematice neodmyslitelně patří, stejně jako posttraumatická stresová porucha a agresivní jednání.

V závěru nesmí chybět kapitola o pomyslné hranici mezi tělesným trestem a tělesným násilím, což je ústřední bod zájmu této bakalářské práce.

Jedná se o práci historicko-pedagogickou, což znamená, že neobsahuje žádnou praktickou část. S mým garantem jsme se na tom domluvili poté, co jsme se shodli na tématu. Je důležité také podotknout, že takto ještě toto téma zpracováno nebylo.

„Jediným učitelem, kterému se sem tam podaří někoho vychovat, je život.“

(Gabriel Laub)¹

2. Výchova dětí

Výchovou rozumějme předpoklad, který vytváří dospělý pro dítě, aby se naučilo určitému zvyku nebo návyku chování.²

Odměňování a trestání dítěte neznamená výlučně aktuální řešení dané situace, ale jsou součástí mozaiky sociální úspěšnosti dítěte v jeho životě. Dítě, jež se nemusí neustále zaobírat křivdami, nespravedlivými tresty, neporozuměním, strádáním zájmu od rodičů nebo jiných členů rodiny, neustálým podceňováním nebo častým prosazováním rodičovské moci, má značné dispozice k tomu, že bude dobře sociálně začleněno, jelikož v něm ostatní budovali zdroj životní síly. To je to nejcennější, co mu pro život rodič mohl dát. To, že dítě snáze odolá stresu a náročným životním situacím. Proto je důležité zvážit používání trestů a odměn s ohledem na rozvoj osobnosti dítěte, jeho sebepojetí a sociální kompetence.³

Rodič v roli vychovatele svým jednáním rozhoduje o vytvoření podmínek pro chování dítěte a tím i pro možnou odměnu nebo trest a je odpovědný za způsob výchovy.⁴

Dětský psycholog PhDr. Václav Mertin tvrdí, že „v rodinné výchově je něco sdíleného a něco specifického. Nelze všechny děti vychovávat stejně, jsou jedinečné, na každého platí něco jiného, má jiné vlohy a tak dále.“⁵

2.1. Odměny

Podle J. Piageta rodič používá odměnu proto, aby dítě dostalo zprávu, že se chová správně a pozitivní reakcí rodiče si posiluje své naučené chování. Pokud se chování dítěte posiluje a doprovází pozitivní emocionální reakcí vychovávajícího, je zaručené opakování žádaného chování u dítěte, a to ho následně přijme za své. Chová-li se dítě nejprve tak, že jeho jednání není žádané, neměl by ho rodič hned trestat, ale nejprve by mu měl vše znovu

¹ Citáty slavných osobností: Sbíрка citátů na téma život [online]. [cit. 2019-03-20]. Dostupné z:

² VANÍČKOVÁ, Eva. *Tělesné tresty dětí*. 2004, str. 21-22.

³ Tamtéž, str. 22.

⁴ Tamtéž, str. 22.

⁵ EISENHAMMER, Milan. Bít, či nebít. *Téma: Zpravodajsko-společenský týdeník*. 2018, III. (46). str. 12.

a podrobněji vysvětlit, popřípadě ukázat, nebo lépe zvážit, zda nechce po dítěti něco, čeho ještě není schopno.⁶

Radí se, aby ve výchově převažovaly odměny jako zdroj posilování žádaného chování.

Rozlišujeme odměny více typů. Jedná se o odměny materiální (např. sladkost nebo hračka,) a odměny sociální (slovní pochvala nebo uznání, pohlazení, povolení zájmové činnosti apod.). Obecně jsou odměny účinnější než tresty a mělo by se jich ve výchově používat čteněji. Opakem podání odměny je z hlediska psychologie učení její neposkytnutí. To vede k menší četnosti neboli vyhasínání nežádoucího chování a nemá vedlejší účinky, jako mají tresty.⁷

2.2. Tresty

„Trest má pro rodiče sloužit jako korekce chyby, které se dítě dopustí, aby nedošlo k fixaci špatného návyku a chování.“ (Vaníčková, 2004)

Trest sice vede k potlačení onoho nežádoucího chování, ale sám o sobě nenaučí dítě, co je tím žádoucím chováním.⁸

2.2.1. Klasifikace trestů

Tresty dělíme na *netělesné a tělesné*. Za netělesný trest považujeme například zákaz koukání na televizi, zákaz oblíbené zájmové činnosti a chození ven s kamarády, domácí vězení, okřiknutí a pokárání, případně ignorování dítěte (např. dítě se snaží mít rodiče nakloněné na svou stranu, a pokud nemá, je frustrované, a to má být daným trestem). Jedná se tedy o tresty, při kterých nedojde k fyzickému potrestání, tj. dítě nedostane přes ruku, na zadek, pohlavek apod. Opakem je tělesný trest, kterým se budu více zabývat ve druhé kapitole nazvané Tělesné tresty.⁹

⁶ VANÍČKOVÁ, Eva. *Tělesné tresty dětí*. 2004, str. 22.

⁷ LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ: *Vývojová psychologie*. 2006, str. 264.

⁸ Tamtéž, str. 265.

⁹ Tamtéž, str. 265.

2.3. Regulující výchovné prostředky

Regulující výchovné prostředky lze využít jako náhradu použití tělesných trestů. Rodiče i vychovatelé by měli vždy zvážit, zda je nutný tělesný trest a nestačil by regulující výchovný prostředek. Nabízí se celá škála možností, ze které můžeme vybírat, když se dítě chová nežádoucím způsobem:

- ❖ Nejprve dítě oslovíme, např. pokud nám nevěnuje svou pozornost.
- ❖ Poté následuje nějaký pozitivní tělesný dotek, může to být pohlazení, objetí, což zklidní nervózní dítě.
- ❖ Pobídneme dítě k jiné, alternativní činnosti, to vede k odlákání dítěte od nežádoucí aktivity.
- ❖ Vysvětlíme dítěti, že jeho momentální chování je nežádoucí.
- ❖ Spolupracujeme s dítětem či mu pomáháme u činnosti, se kterou má potíže (krájení zeleniny, úklid, luxování, zametání, ...).
- ❖ Můžeme také zvýšit hlas, adekvátně k situaci.
- ❖ Dítě okřikneme.
- ❖ Varujeme, že může následovat trest.
- ❖ Pokud je to nutné, zavedeme mírný psychologický trest – zákaz mobilního telefonu, večerníčku, domácí vězení, úklid pokoje apod.
- ❖ Jako poslední varianta následuje tělesný trest – plácnutí přes ruku, výprask, ...¹⁰

¹⁰ LOVASOVÁ Lenka a Kateřina SCHMIDOVÁ. *Tělesné tresty*. 2006, str. 18.

„Jsou lidé, kteří sice milují své bližní, ale tak primitivním způsobem, že jim působí jen bolest.“

(Achard Marcel)¹¹

3. Tělesné tresty

Co je to tělesný trest? „*Tělesný trest je úmyslné a záměrné způsobení bolesti atakem na tělo kvůli nekázni. Vždy porušuje dítěte tělesnou integritu a nutí dítě k primitivní reakci, tudíž brzdí i jeho vývoj.*“ (Vaničková, 2004) Tělesný trest je vždy doprovázen stresem rodiče či vychovatele, ale svým způsobem i trestaného. Dále si dítě ukládá do paměti tělesný trest jako určitý vzorec jednání napomáhající řešení obtížných životních situací a je pravděpodobné, že jako dospělý jedinec ho samo v budoucnu užije.

Za tělesný trest považujeme facku, pohlavek, výprask rukou či jiným předmětem (pásek, řemen, pravítko, ukazovátko, prut, hole, hrábě, důtky apod.), kopanec, herdu do zad, tahání za vlasy či jejich vytrhávání, údery všemožnými předměty do hlavy, škracení, cvrnkání do ucha, klečení, kliky, stání na hanbě, dřepy, píchání ostrými předměty (kupříkladu špendlíkem, jehlou, kružítkem, ...), přivazování k nábytku či stromu, svazování končetin, zalepování úst atd.¹²

Přístup k tělesným trestům je značně rozdílný s ohledem na místo i čas. Ve Skandinávii jsou momentálně formálně zakázané a mravně i trestně odsuzované. V ČR a v jiných státech Evropy, Asie a Afriky jsou stále významnými prostředky ve výchově.¹³ V USA převažuje liberální styl výchovy a tělesné trestání je protizákonné.¹⁴

3.1. Charakteristika fyzického trestu

Fyzický trest je typický tím, že vždy narušuje tělesnou integritu dítěte a s přibývajícím věkem dítěte se snižuje jeho účinek a ztrácí smysl. Je důležité, aby byl trest rozumný a spravedlivý. Trest na primitivní úrovni může totiž brzdit vývoj dítěte. Podporuje sklony

¹¹Rčení, pranostiky, citáty [online]. [cit. 2019-03-19]. Dostupné z: <<https://www.rceni.cz/citaty/o-lasce?start=30>>.

¹²VANIČKOVÁ, Eva. *Tělesné tresty dětí*. 2004, str. 32.

¹³DUNOVSKÝ Jiří, Zdeněk DYTRYCH, Zdeněk MATEJČEK a kol. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. 1995, str. 23.

¹⁴ŠTASTNÁ, Kateřina. Moderní způsoby výchovy: Jsou dnešní děti nevychované. *Katolický Týdeník* [online]. 2008, 9.9.2008, **2008**(37) [cit. 2019-03-21]. Dostupné z: <<http://www.katyd.cz/clanky/jsou-dnesni-deti-nevychovane.html>>.

dítěte k agresivnímu chování a je doprovázený stresem. Vede k učení se poslušnosti a nuceného postoje bezmocnosti, ba dokonce podřízení. Pokud se tělesný trest opakuje příliš často, dítě si tím osvojuje určitý vzorec chování a v budoucnu se může chovat stejným způsobem. Časté opakování také může vést k sebepoškození dítěte nebo k útěku z domova.¹⁵

„Trest totiž zdaleka není to, co jsme si pro dítě vymysleli, nebo to, co jsme bez rozmyslu použili, ale to, co dítě samo jako trest prožívá: nepříjemný, tísnivý, zahanbující pocit provinění.“¹⁶

3.2. Funkce fyzického trestu

Funkce tělesného trestu by měly být vždy tři – napravit škodu, zabránit opakování a zbavit viníka pocitu viny.

1) Trest by měl být vždy aktem spravedlnosti. Je velice důležité, aby mělo dítě pocit, že si trest „zasloužilo“, protože tak porozumělo i své chybě. Proto i trest by měl být řádně rozmyšlený a mělo by se nad ním přemýšlet s klidem. Dospělá osoba by se totiž neměla poddat okamžiku, ve kterém je plná negativních pocitů, jako jsou zklamání, rozmrzelost, zoufalství, zlost apod. Pokud se dítě svým chováním dopustilo nějaké škody, jako adekvátní a dostačující trest by pro něj měla být náhrada dané újmy.

2) Rodič nebo vychovatel by se měl snažit, aby dítě své nežádoucí chování neopakovalo. Některé děti jsou však „nepoučitelné“ a své chyby opakují, i přes svou předchozí špatnou zkušenost s trestem. U některých dětí tak není možné zabránit, aby své nežádoucí chování opakovalo. Většinou se jedná o děti s ADHD (Attention Deficit Hyperactivity Disorder), děti psychopatické a s psychickou deprivací, nadměrně impulzivní apod.

3) Zproštění viny je nedílnou součástí procesu trestu, a proto je velice důležité tuto část neodkládat. Prožití pocitu viny může být pro dítě velice bolestivé a nepříjemné, ale je na druhou stranu velice důležité, protože v tomto je jádro trestu. Tato část trestu by měla být poměrně krátká a rodič by si měl tento časový úsek velmi dobře promyslet, protože délka se odvíjí od zkušeností dítěte, důvodu trestání atd. Po ukončení pocitu viny dítě pociťuje

¹⁵ VANÍČKOVÁ, Eva, *Tělesné tresty dětí*. 2004, str. 33-34.

¹⁶ Tamtéž, str. 34.

úlevu, někdy i vděk. Důležité je dítěti nepřipomínat jeho prohřešky, protože po „odpuštění“ je tento prohřešek jakoby smazán.¹⁷

Neexistuje žádný všeobecný či multifunkční trest, který by bylo možné doporučit pro určitou situaci, protože každé dítě je odlišné a originální. Každé dítě se v určité situaci zachová jinak a každý trest působí různě na každé dítě. Každou odměnu i trest volí rodič na základě svých znalostí dětí, proto může mít starší/mladší sourozenec pocit, že s ním bylo nakládáno hůře než s tím druhým. Důležité je brát na zřetel i danou situaci, ve které se vychovávající i trestaný nacházejí, a zda je vůbec tělesný trest zapotřebí.

J. Langmeier rozlišuje dvě základní funkce trestu – pozitivní a negativní. Pozitivní spočívá v tom, že dítě pochopí, co je správné a co znamenají slova „ne“ a „nesmíš“, jelikož je za dobré pochváleno a za špatné pokáráno. Za negativní jsou považovány například silné emoční reakce, jako jsou strach a úzkost, rozvoj generalizované úzkosti, ustrašenosti, plachosti, neurotizace až somatizace, jindy naopak vzdorovitosti až antisociálního chování apod.¹⁸

3.3. Klasifikace tělesných trestů

Tělesné tresty klasifikujeme podle kritérií:

- účel trestu (výchovný x nápravný),
- způsob provedení (rukou x předmětem).

Velmi často se používá plácnutí rukou přes ruku (ruce) a hýždě. Dále se ještě hojně využívala vařečka, pásek nebo jiný předmět, ale tato metoda trestu už postupně ustupuje. Nástroje, které jsou trestajícím použity, mohou vykonávat i funkci varování, často stačí pouhá trvalá přítomnost onoho předmětu (předmětem může být úplně cokoli, co byt/dům nabídne) na nějakém viditelném místě.¹⁹

¹⁷ VANÍČKOVÁ, Eva, *Tělesné tresty dětí*. 2004, str. 34-35.

¹⁸ LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ: *Vývojová psychologie*, 2006, str. 265-266.

¹⁹ LOVASOVÁ, Lenka a Kateřina SCHMIDOVÁ. *Tělesné tresty*. 2006, str. 7.

3.4. Části lidského těla používané k trestání

Nejhojněji trestané části lidského těla jsou hýždě a poté záda a ramena. U hýždí se jedná o přístupný sval, trest je pro dítě bolestivý a současně i nedůstojný. V jiných kulturách jsou z intimních důvodů hýždě nahrazeny zadní částí stehen a lýtek. Naopak místa, která nejsou příliš často užitá, jsou břicho, žebra, oblast genitálií (pokud se nejedná o záměrný útok) a klouby. U kloubů by mohlo dojít k dočasnému či úplnému poranění.

Ačkoliv je oblast hlavy odborníky z různých hledisek nedoporučována k trestání, bývá velmi často využita. Obzvláště pro facku, která je směřována na tvář. Ta se ale může stát velice nebezpečnou, protože by mohlo dojít k poruše sluchu, ke které nemusí dojít ihned po ataku.²⁰

Dle mého názoru vychovatel využije facku, jelikož si ji dítě do budoucna moc dobře zapamatuje, a to každou, kterou dostalo. Myslím si, že je to i tím, že trestající musí stát k dítěti čelem, popřípadě z boku, a velmi často si hledí do očí, tudíž trestaný si ránu plně uvědomuje. Proto je to pro něj o to potupnější. Dokonce bych řekla, že dítěti ublíží už jen fakt, že trestající použil tuto metodu potrestání, tudíž rodič dítě o to více pokořil. Facka je dle mého názoru taková metoda potrestání nekázně, jež by měla být zvolena v případě, kdy dítě ublížilo dospělému morálním způsobem, například bylo drzé na dospělého nebo vyřklo něco, co se dospělé osobě zásadně neříká.

Co se týká facky, jako velice zajímavá myšlenka na mě působí ta, kterou zmínila paní doktorka Vaničková (in *Tělesné tresty dětí*, 2004) ve své knize:

„To není jenom let ruky vzduchem v krátkém okamžiku života dítěte i rodiče, to je také projev síly a obrovské riziko, že rodič (dospělá osoba) neodhadne správně sílu v ruce, přesné místo úderu na těle dítěte, které ve strachu může změnit polohu, a rána tak může dopadnout na velmi citlivé místo a způsobit nejen více bolesti, ale také poškození. To je projev síly a moci nad dítětem.“²¹

²⁰ LOVASOVÁ, Lenka a Kateřina SCHMIDOVÁ. *Tělesné tresty*. 2006, str. 7-8.

²¹ VANÍČKOVÁ, Eva, *Tělesné tresty dětí*. 2004, str. 32.

3.5. Faktory ovlivňující užití fyzických trestů

3.5.1. Rodiče

Rodiče jsou velmi často motivováni k trestu svým momentálním či dlouhodobějším emočním rozpoložením, emočními problémy nebo emoční nestabilitou, tj. vyčerpáním, konflikty v práci či v manželství apod. Z těchto důvodů často použijí fyzický trest jako „ulevující ventil“ či ospravedlnění, a vztáhne ruku na své dítě. To tuto situaci nemůže vždy předpokládat ani kontrolovat, jelikož je toto napětí a agrese zpravidla mimo něj. Vychovávající může být k tělesnému trestu motivován v některých případech i specifickou psychopatologií (sexuální podtext, agresivita, bipolární afektivní porucha, schizofrenie apod.).²² Existuje spousta studií, které dokazují fakt, že dochází k přenosu tohoto negativního zacházení s dítětem z generace na generaci. Z týraného dítěte se v budoucnu stane týrající rodič.²³

3.5.2. Dítě

Co se týká osobnosti dítěte, byly vysledovány určité znaky v chování dítěte a také v jeho samotném vývoji. Ty mohou v určitých případech zvyšovat riziko, že dítě bude častěji vystaveno fyzickému trestu.

Fyzicky trestány bývají převážně děti, které určitým způsobem nejsou schopny naplnit očekávání svých vychovatelů (rodičů). Jsou to děti, u kterých byl jakýmkoli způsobem narušený proces přirozeného připoutání (nechtěné děti, nechtěné pohlaví dítěte, komplikace v průběhu těhotenství či porodu ...), vyžadující specifickou nebo komplikovanou péči (častěji plačící děti, předčasně narozené děti, s vrozenou vadou nebo specifickými potřebami ...), nezvládly nebo nezvládají určité vývojové stádium (špatné přizpůsobení se školnímu režimu, nenaučení se toaletnímu režimu ...), jsou opakovaně bity a mohou se ostatním zdát jako děti negativistické. Častým terčem fyzických trestů mohou být i děti, které jsou určitým způsobem „odlišné“, a to buď viditelně (tělesné postižení, Downův syndrom ...), nebo skrytě (méně inteligentní děti ...).²⁴

²² LOVASOVÁ Lenka a Kateřina SCHMIDOVÁ. *Tělesné tresty*. 2006, str. 9.

²³ DUNOVSKÝ Jiří, Zdeněk DYTRYCH, Zdeněk MATĚJČEK a kol. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. 1995, str. 20.

²⁴ LOVASOVÁ Lenka a Kateřina SCHMIDOVÁ. *Tělesné tresty*. 2006, str. 9-10.

Je možné, že rodiče své dítě trestají už od malička, anebo začnou v pozdějším věku. Většinou to bývá v období puberty, jež považujeme za krizové, protože je na dítě i rodiče kladen mnohem větší tlak.

3.5.3. Vlivy vnějšího prostředí

Prostředí, ve kterém rodina využívající tělesné tresty žije, bývá nejčastěji stresové a je ovlivněno sociální strukturou, ekonomikou a politikou dané země. Mezi obecné stresory, které mohou podporovat použití fyzických trestů, řadíme kupříkladu izolaci, nedostačující sociální podporu, chudobu, nezaměstnanost, zdravotní problémy, problémy s bydlením anebo absenci širší rodiny. Tělesné týrání souvisí i s problematikou krize rodiny. Rodiny jsou neúplné, dochází k prosazování individuálních zájmů jedince, klesá počet sňatků a zvyšuje se počet dětí narozených nesezdaným párům ...²⁵

²⁵ LOVASOVÁ Lenka a Kateřina SCHMIDOVÁ. *Tělesné tresty*. 2006, str. 9-10.

3.6. Zrušení tělesných trestů

Existuje spousta pádných důvodů, proč bychom měli tělesné tresty zrušit. Podle Rady Evropy jsou to tyto:

- ❖ Dochází k porušování práv dětí na úctu k jejich vlastní fyzické integritě, k jejich lidské důstojnosti a stejné ochraně dle zákona.
- ❖ Mohlo by u dětí dojít k vážné fyzické či psychické újmě.
- ❖ Fyzické tresty učí děti, že násilí je akceptovatelnou a přiměřenou strategií k řešení konfliktů, ba dokonce k donucení jiných lidí k chtěnému způsobu chování.
- ❖ Jako kázeňský prostředek nejsou účinné. Existují jiné, pozitivní způsoby, jak děti učit, napravovat a ukázněvat, které jsou pro vývoj dítěte lepší a přispívají k budování vztahů založených na důvěře a vzájemné úctě.
- ❖ Nelze dítě chránit, je-li tělesné týrání stále legální. Ostatním to naznačuje, že některé podoby či úrovně násilí páchaného na dětech jsou akceptovatelné.²⁶

3.7. Tělesné tresty dětí z různých hledisek

Abychom problematiku tělesných trestů ještě lépe pochopili, podíváme se na ni z různých hledisek. Díky těmto různým pohledům by se nám mohlo o něco lépe rozhodovat, zda jsou tělesné tresty dobré, nebo špatné. To, zda by měl rodič či jiný vychovávající tělesný trest na dítě použít, nechám na každém, ale tato bakalářská práce vznikla také za účelem pomoci rozhodnout se a ukázat, že fyzické tresty nejsou nejlepším způsobem výchovy dítěte.

3.7.1. Z historicko-vývojového hlediska

Výchova dítěte je s námi už od počátku lidstva a celkově výchova potomků od počátku života na Zemi.

Z období matriarchální společnosti se žádné zmínky o tělesných trestech nedochovaly. Kdežto z doby patriarchální, ve které byla vyžadována bezmezná poslušnost dětí k rodičům, se dochovaly kresby a historické prameny ztvárňující otce jako vychovávající a trestající osobu.²⁷

²⁶ PAGONIS, Gabriel. *Rada Evropy: Zrušení tělesných trestů dětí: hlavní body*. 2008, str. 2.

²⁷ VANÍČKOVÁ, Eva. *Tělesné tresty dětí*. 2004, str. 13.

Období pravěku, starověku a jisté období středověku je typické tím, že emocionální výchova narozených dětí byla velice nízká.²⁸

Z dob starověku byla nejvýraznější spartánská výchova, která se vyznačovala velice tvrdou výchovou chlapců. „*Ideální obyvatel Sparty měl být poslušný, ukázněný, strasti snášející a především bezpodmínečně loajální válečník.*“²⁹ V této době se narozený syn přinesl před radu, která posoudila, zda chlapec je silný a schopný, nebo zda je slabý či nemocný a bude shozen z Apothet. Pokud byl dost silný, nastoupil na spartánskou výchovu trvající od sedmi let až po dospělost.³⁰

Archaické řecké období je typické tím, že společnost se opírala o náboženskou tradici a rodinu. Všechny události života byly doprovázeny náboženským obřadem. Žena panovala domu, vykonávala domácí práce a vychovávala děti. Jakožto matce rodiny jí byla prokazována úcta a rodina ji uznávala jako rodinnou morální autoritu. Naopak ve starém Římě mohl otec se svým dítětem nakládat, jak se mu zachtělo, a tomu se říkalo *Patria potestas* (otcovská moc).³¹

Počátek civilizací je dnes vnímán jako doba bídy a chudoby, a to nejen ekonomické, ale také kulturní. Toto období ale na počátku středověku odeznívá. Nositelem vzdělání se stalo kněžstvo a školská církevní organizace vrcholí díky vzniku univerzit ve 13. století. Rodina ještě nebyla vhodným místem pro citové zázemí ani pro kultivaci emocionality.³²

K určitému rozvoji dochází až v 15. století, kdy došlo pod vlivem humanismu a osvícenství ke změně postavení dítěte. Mění se pohled na dítě, a především na jeho dětství pod vlivem humanismu a osvícenství. Rodiče se začínají svými dětmi daleko více zabývat, a dokonce se rozmáhá *fenomén mazlení se s dětmi*. Svého vrcholu dosáhl humanistický směr renesance v 16. století a snažil se o přetvoření společnosti pomocí výchovy, vzdělávání a svobodného rozvoje jedince. Mezi nejvýznamnějšího představitele této myšlenkové epochy bezpochyby patří Erasmus Desiderius Rotterdamský.³³

²⁸ VANÍČKOVÁ, Eva. *Tělesné tresty dětí*. 2004, str. 13.

²⁹ ŠKÁPIKOVÁ, Jitka, Dan MORAVEC, Helena PETÁKOVÁ a Milena M. MAREŠOVÁ. Spartánská výchova. *Český rozhlas: Hezky a česky*[online]. 2019, 15.1.2015 [cit. 2019-02-21]. Dostupné z: <https://www.rozhlas.cz/cesky/puvoduslovi/_zprava/spartanska-vychova--1469065>.

³¹ VANÍČKOVÁ, Eva. *Tělesné tresty dětí*. 2004, str. 13.

³² Tamtéž, str. 15.

³³ Tamtéž, str. 15.

Vliv osvícenství jasně formuloval postavení dítěte ve společnosti a nové požadavky na výchovu dítěte, tím se stávalo školství světštější záležitostí a vznikla tak v 18. století obecná škola. Tím se významně změnil život dětí.³⁴

Devatenácté století přineslo citovost do rodinného zázemí, ale zároveň převládal důraz na disciplínu dětí a autoritářskou osobnost otce (J. Langmeier). Nově a zároveň kriticky bylo pohlíženo na dětskou práci.

Dvacáté století bývá označováno jako *století dítěte*. Toto označení použila poprvé americká sociální pracovnice Florence Kelley. Je tak označováno i díky tomu, že byly přijaty tři zásadní právní dokumenty na ochranu dětí.³⁵

3.7.2. Z právního hlediska

Tělesné týrání a v některých případech i tělesné tresty, které jsou nepřiměřené a může při nich dojít k nějakému fyzickému poranění dítěte, se stávají trestným činem. Tělesným trestem porušujeme základní právo dítěte na respekt lidské důstojnosti a fyzickou integritu.³⁶

V článku číslo 19 v Úmluvě o právech dítěte je přímo psáno o ochraně dítěte před veškerým násilím od rodičů a ostatních lidí. Výbor jasně státům světa doporučil, aby tělesné tresty u dětí odstranily a právně zrušily, včetně domácího trestání, a snažily se posílit vzdělávání a výchovu bez trestů nejen v rodině, ale i ve škole a v dalších institucích.

Dětská práva jsou mezinárodně uznávána od roku 1924, kdy byla přijata Deklarace práv dítěte Ligou národů.³⁷

Ligu národů po druhé světové válce nahradila Organizace spojených národů, která v roce 1946 zveřejnila Všeobecnou chartu lidských práv a v roce 1959 následovala Charta práv dítěte. Tato deklarace ale neměla právní závaznost. Proto v roce 1979, což byl Mezinárodní rok dítěte, Polsko navrhlo sepsat jiný dokument. Úmluvu o právech dítěte pak přijalo Valné shromáždění OSN dne 20. listopadu 1989 a vešla v platnost na základě článku č. 49, odst. 1 dne 2. září 1990.³⁸

³⁴ VANÍČKOVÁ, Eva, *Tělesné tresty dětí*. 2004, str. 16.

³⁵ Tamtéž, str. 16.

³⁶ Tamtéž, str. 50.

³⁷ Tamtéž, str. 51.

³⁸ Tamtéž, str. 51.

Pro ČSFR vešla v platnost dne 6. února 1991 se souhlasem Federálního shromáždění a prezidenta. K ochraně dětí je ČR vázána Listinou základních práv a svobod a závazky přijatými podpisem Světové deklarace o přežití dětí, jejich ochraně a rozvoji, která byla přijata na Světovém summitu o dětech v New Yorku v roce 1990.³⁹

„Úmluva o právech dítěte odráží a deklaruje základní potřeby dítěte. Obsahuje vedle základních svobod i soubor lidských práv dítěte, zahrnuje práva občanská, politická, ekonomická, kulturní a sociální.“⁴⁰

Práva dítěte sepsaná v jednotlivých člancích Úmluvy o právech dítěte jsou obsažena v právním řádu ČR a v jeho jednotlivých zákonech.

Článek 19 Úmluvy o právech dítěte přímo uvádí, že *„státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, činí všechna potřebná zákonodárná, správní, sociální a výchovná opatření k ochraně dětí před jakýmkoli tělesným či duševním násilím, urážením nebo zneužíváním, včetně sexuálního zneužívání, zanedbáváním nebo nedbalým zacházením, trýzněním nebo vykořisťování během doby, kdy jsou v péči jednoho nebo obou rodičů, zákonných zástupců nebo jakýchkoli jiných osob starajících se o dítě.“⁴¹*

Právní odpovědnost je definována jako *„nepříznivý následek, který nastupuje proti tomu, kdo poruší povinnost stanovenou právním předpisem“⁴².*

Trestněprávní ochranu nezletilých dětí před týráním zabezpečuje v našem trestním právu ustanovení §215 trestního zákona o trestném činu týrání svěřené osoby.⁴³

³⁹ VANÍČKOVÁ, Eva, *Tělesné tresty dětí*. 2004, str. 51.

⁴⁰ Tamtéž, str. 51.

⁴¹ *Úmluva o právech dítěte a související dokumenty* [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2016 [cit. 2019-03-28]. ISBN 978-80-7421-120-1. <Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/29615/Umluva_o_pravech_ditete.pdf>.

⁴² ČIČHOŇ, Milan. *Sociálně právní ochrana dětí a mládeže*, 2005, str. 5.

⁴³ VANÍČKOVÁ, Eva. *Tělesné tresty dětí*. 2004, str. 54.

3.7.3. Ze sociálního hlediska

Dříve byla výchova dětí snazší ze dvou důvodů. První byl ten, že výchovné praktiky byly velmi podobné v několika po sobě jdoucích generacích, protože cíl výchovy byl téměř totožný. Fungovala tradiční výchova, která měla za sebou letitý vývoj, a ta zajišťovala předání tzv. „kulturního dědictví“. Jednalo se v podstatě o ucelené poznatky, hodnoty a postoje, jež se v minulých generacích osvědčily či získaly, a od generace ke generaci se měnily jen pomálu. Dokonce na ně neměly vliv ani některé zásadní společenské změny (revoluce, ...).⁴⁴

Kolem poloviny 19. století pamětník František Wenig vzpomínal, jaký byl přístup rodičů k tělesným trestům: „*Tělesné tresty nebyly tehda nejen dovoleny, nýbrž přímo nařízeny a vykonávaly se nejčastěji metlou; rákoskou se trestalo jen při hrubých přestupcích, jako bylo hubení ptactva, a pro krádež. Dívky nebyly u nás tělesně trestány. Jeden z kaplanů velmi rád ,krákal‘ (tahal za vlasy), a takovému trestu se říkalo ,krákanec‘.*“⁴⁵

Změna nastala až na konci 19. století a od této doby změny narůstají a prohlubují se. Od této doby bychom mohli výchovné názory a praktiky rozdělit do čtyř období. Knihy z druhé poloviny 19. století uvádějí doslova až slepou poslušnost dětí k rodičům. Poslušnost zajišťovala přenos společenských norem z potomstva na další potomstvo, a tím se upevňovala stabilita společenských institucí. Děti byly vedeny „pevnou a mocnou rukou“ a musely uposlechnout jakýchkoli rozkazů. Byly trestány bolestivým způsobem, a to velice přísně a při sebemenší neposlušnosti.⁴⁶

Na začátku 20. století došlo k revizi pohledu na autority. Na dětech už není vyžadována slepá poslušnost, ale vědomá. Je tedy důležité, aby dítě pochopilo, že existují příčiny a následky. Takto je dítě uvedeno do mravního řádu. Působení autority má být uvědomělé, svobodomyšlné, ušlechtilé, jemné a mravné a násilí ve výchově je v tomto období odmítáno nebo co nejméně omezeno.⁴⁷

Od dvacátých do padesátých let 20. století je postoj k poslušnosti spíše neutrální. Přílišná poslušnost není vyžadována. Důležitý je ale pořádek a pravidelnost ve výchově. Podle Klímy (1935) „*se pravidelností vytváří systém zvyků, jež budou dobrou oporou mravní výchovy.*“ Nejedná se už o podřízení se druhému, ale o podřízení se pravidlům, které určí

⁴⁴ LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ: *Vývojová psychologie*. 2006, str. 321.

⁴⁵ VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla. *Rákoska v dílně lidskosti: Česká škola v 19. století očima účastníků*. 2016, str. 247-248.

⁴⁶ LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ: *Vývojová psychologie*. 2006, str. 321-322.

⁴⁷ Tamtéž, str. 322.

vychovatel. Takto vytvořený program si ale nesmělo vymyslet dítě, jinak by se jednalo o dítě tyрана, což bylo nepřipustné.⁴⁸

Až na počátku 50. let se začíná doporučovat nechat na dítěti trochu iniciativy, aby si samo určovalo, co chce dělat, a je zdůrazňováno, že veškeré násilí na dítěti ve výchově je velice škodlivé. Někteří autoři uvádějí, že je lepší shovívavost k dítěti než přísnost. Je totiž důležité si připustit, že dítě není schopno splnit všechny nároky dospělého člověka, a proto ho není dobré trestat za každou neposlušnost, což například tvrdil Jurovský se svým kolektivem (1957).⁴⁹

3.7.4. Z pedagogického hlediska

Historii výchovy dětí by se dalo s nadsázkou označit za historii dodržování kázně, což je dodržování určitého řádu. Při porušení onoho řádu následoval trest, například tělesný, což fungovalo v podstatě celé dějiny lidstva. Z mnoha kronik a historických pramenů se dozvídáme o tělesných trestáních dětí jejich rodiči nebo vychovateli. Tyto praktiky se dnes jeví jako velice kruté, jednalo se o několikahodinové klečení, bití sukovicí, rány rákoskou apod.⁵⁰

Již Jan Amos Komenský vyzýval k láskyplnému a chápajícímu přístupu k dětem, jelikož strach byl podle něj prvek brzdící a nikoli hnací.⁵¹ Ve svém díle *Didaktika Magna* zpracoval celistvou strukturu školské soustavy a zformoval typologii přirozených odlišností mezi dětmi, které bylo podle něj třeba respektovat. Zdůrazňoval, aby se výchova vzdala všech násilných metod a zachovávala přirozený vývoj dítěte. Nejvíce zdůrazňoval, aby děti nebyly trestány za své nedostatečné znalosti, ale pouze za nemravné chování. Dle jeho názoru by se mělo trestat s upřímností a trest by měl být pro dobro dítěte a nikoli vykonán v hněvu. J. A. Komenský také varoval před častým přísným trestáním dětí, hlavně před tím tělesným.⁵²

⁴⁸ LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ: *Vývojová psychologie*. 2006, str. 322.

⁴⁹ Tamtéž, str. 322.

⁵⁰ VANÍČKOVÁ, Eva. *Tělesné tresty dětí*. 2004, str. 16.

⁵¹ JIRÁNEK, Tomáš a Jiří KUBEŠ. *Dítě a dětství napříč staletími: 2. Pardubické bienále, 4.-5. dubna 2002*. 2003, str. 179.

⁵² VANÍČKOVÁ, Eva. *Tělesné tresty dětí*. 2004, str. 16-17.

Dalším velkým odpůrcem všech trestů byl Jean Jacques Rousseau, jenž vyzdvihoval přirozené a praktické působení na děti. Ve škole kladl důraz na rozvoj smyslů a smyslového vnímání.⁵³

K velkému průlomů došlo za vlády Marie Terezie (1740-1780) a jejího syna Josefa II. (1780-1790), kdy nastaly velké ekonomické a politické změny, které ovlivnily školství i život lidí, např. zavedení povinné školní docházky (tzv. základy školní docházky, a to dne 6. prosince 1774). Tuto školní reformu zpracoval Jan Ignác Felbiger. Vzdělávací povinnost se týkala dětí, chlapců i dívek, ve věku od 6 do 12 let a Felbigerův školní řád⁵⁴ byl navržen tak, aby naplňoval výchovu dětí dle stavu, ke kterému patřily. Triviální školy byly pro nejnižší stavy, hlavní školy pro vyšší stavy a normální škola vzdělávala učitele.⁵⁵

Felbigerův školní řád řešil také kázeňské tresty a odměny. Byla jim věnována jedna samostatná kapitola O školní kázni a kázeňských trestech. V §46 je uvedeno, že je lepší být k žákům spíše přívětivý a trest by měl přijít až jako poslední možnost. Kantor smí užít trest až poté, co to se svým žákem zkusí po dobrém. Vztah žáků a učitele by měl být na bázi respektu. Žák má být trestán za to, že nedodržel nějakou svou povinnost, ne proto, že urazil učitelovu ješitnost, musí si být vědom toho, za co je trestán. V §46 je uveden i samotný průběh trestu. Začíná tím, že kantor žáka napomene, poté varuje, od varování přechází k hrozbě, a pouze pokud vše ostatní selže, přistoupí učitel k tělesnému trestu.⁵⁶

V §47 se nepovoluje trestat chyby rozumu či paměti, ba dokonce omyly z neuváženosti, což může připomínat myšlenky J. A. Komenského. Už v této době se netoleroval posměch a narážky na duševně či fyzicky postižené děti od spolužáků či kantorů. Bylo doporučováno, aby byl informován nejdříve rodič, když došlo k nějakému prohřešku dítěte.⁵⁷

Výčet všelijakých povolených a zakázaných trestů se nachází v §48. Na žáky bylo dovoleno používat metlu či pružnou rákosku, a to na starší děti, kdy si kantor zvolí počet ran sám s přihlédnutím na závažnost prohřešku dítěte. Dále bylo povoleno odebrání nějaké

⁵³ VANÍČKOVÁ, Eva. *Tělesné tresty dětí*. 2004, str. 17.

⁵⁴ Známy pod názvem Allgemeine Schullordnung für die Deutschen Normal-, Haupt- und Trivial-schulen in den sämtlichen kaiserlichen Erbländern (Všeobecný školní řád pro normální, hlavní a triviální školy ve všech dědičných císařských zemích).

⁵⁵ ŠTVERÁK, Vladimír a Jan MRZENA. *Felbiger a Kindermann: reformátoři lidového školství*, 1986, str. 32-33.

⁵⁶ ŠTVERÁK, Vladimír a Jan MRZENA. *Felbiger a Kindermann: reformátoři lidového školství*, 1986, ž, str. 33.

⁵⁷ Tamtéž, str. 33.

výhody nebo benefity a slovní pokárání, samozřejmě také s přihlédnutím na závažnost prohřešku dítěte. Mezi nepatřičné tresty patřily všechny zvláště vymyšlené nadávky a ponížení, které sloužily k urážce žáka. Dále mezi zakázané tresty patřily všechny, ke kterým se měl použít řemen z volské kůže nebo jemu obdobný předmět, při kterém by mohlo dojít k poškození jemné dětské kůže. Mezi další zakázané metody patřily nebezpečné údery, jako jsou např. políčky, tahání za vlasy, rány pěstí, štípání uší a bití přes ruce.⁵⁸ Už v roce 1774 se dbalo na to, aby dětem nebylo tělesným trestem přespříliš ublíženo, ačkoli byly tělesné tresty ještě dovoleny. Trest měl být poslední a krajní možností, když vše ostatní selže.⁵⁹

V §49 je učitelům doporučeno netrestat žáky ihned po prohřešku, ale nechat trest na dobu po vyučování. Má to dvě výhody – nezamešká se ve výuce a pro žáka je sankcí už samotné čekání na trest.⁶⁰

Nadčasovost Nového školního řádu Marie Terezie dokazuje i fakt, že nebyla jeho právní úprava novelizována téměř 100 let.

Jelikož tělesný trest byl nedílnou součástí výchovy dětí, ty tyto tresty akceptovaly, ba dokonce je preferovaly před jiným potrestáním. S nárůstem významu vzdělání ale rostl i zájem o ochranu dětí, a to nejen v rodině, ale i ve škole a dalších institucích. Až do poloviny 20. století přetrvávala v rodině vysoká autorita rodičů a poslušnost dětí vůči nim, a to až do věku dospělosti. Mnohdy přetrvávala i po svatbě a založení vlastní rodiny. Stejně tak školská zařízení byla místem, kde se používala rákoska.⁶¹

Tělesný trest byl považován za vykonání spravedlnosti při porušení kázně a „*měl nejčastěji podobu bití (mrskání, bičování, rány holí), vystavování na pranýř po delší dobu bez přístupu k tekutinám a bez ohledu na počasí, či věznění v okovech.*“⁶² Od tohoto roku ve školských zařízeních nebylo tělesné trýznění dětí povoleno, ale tělesné tresty „lehčího“ typu byly stále používány.⁶³

Tělesné tresty ve školních institucích byly zrušeny říšským školním zákonem, tzv. Hasnerovým zákonem, dne 10. února 1869⁶⁴, který také upravil povinnou školní docházku.

⁵⁸ VANÍČKOVÁ, Eva. *Tělesné tresty dětí*. 2004, str. 33.

⁵⁹ Tamtéž, str. 33.

⁶⁰ Tamtéž, str. 33.

⁶¹ Tamtéž, str. 17.

⁶² Tamtéž, str. 17.

⁶³ Tamtéž, str. 17.

⁶⁴ Nařízení, vydané od ministra záležitostí duchovních a vyučování, jímžto se prozatím činí opatření v příčině dohlížení ke školám. In: *Říšská sbírka zákonů* [online virtuální knihovna právních předpisů]. [cit. 12. 3. 2019]. Dostupné z: <<http://is.muni.cz/do/1499/el/estud/praf/ps09/dlibrary/web/rs.html>>.

Ta začínala v šesti letech a byla povinná nejen pro chlapce, ale i pro dívky a trvala 8 let. I přes to, že byly tělesné tresty opakovaně i pomocí úředních příkazů, pokynů a pedagogických příruček zakazovány, podle svědectví pamětníků se s tím ani po roce 1870 někteří učitelé stále nedokázali sžít a svým žákům stále tresty hrozili, ačkoli rákosku už nepoužívali.⁶⁵ Výchovné nástroje jako zákazy a tresty se lišily škola od školy. Podle pamětníků bylo ohledně kázně velice přísné jičínské gymnázium nebo obecná škola v Čáslavi.⁶⁶

Ubližování dětem ve 20. století nepřestávalo, proto se začalo vnímat a řešit. Cíleně se touto problematikou začal zabývat americký lékař Henry Kempe, který v roce 1962 prvně charakterizoval syndrom bitého dítěte. Až v roce 1992 došlo k přijetí definice a popsání syndromu zneužívaného a zanedbávaného dítěte.⁶⁷

⁶⁵ VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla. *Rákoska v dílně lidskosti: Česká škola v 19. století očima účastníků*. 2016, str. 247.

⁶⁶ Tamtéž, str. 248-250.

⁶⁷ Tamtéž, str. 18.

„Rodina není jen důležitá. Je to úplně všechno.“

(Michael J. Fox)⁶⁸

4. Syndrom CAN

Nejprve bych ráda vysvětlila slovo *syndrom*. Pochází z medicíny a označuje soubor nějakých symptomů vyskytujících se u určité nemoci.⁶⁹

Syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte, v angličtině *Child Abuse and Neglect* (v češtině by se použila zkratka TZZ – *týrání, zanedbávání a zneužívání*⁷⁰), by se dal definovat jako poškození všech stavů dítěte (společenského, fyzického i duševního) a jeho vývoje, při kterém docházelo nebo došlo k jakémukoliv mířenému jednání rodičů nebo i jiné dospělé osoby, a toto jednání je ve společnosti bráno jako nepřijatelné.⁷¹ Jedná se o následky negativního rázu po špatném zacházení s dítětem, kdy dítě trpělo nenaplňováním důležitých životních potřeb vzniklých zanedbáváním, zneužíváním či týráním dítěte za účelem podřízení nebo využití dítěte k uspokojení vlastních potřeb⁷². Toto jednání mají na svědomí nejbližší osoby dítěte, nejčastěji rodiče. Nejhorším možným následkem je smrt ubližovaného dítěte.⁷³

Autoři J. Dunovský, Z. Dytrych, Z. Matějček (1995) definici trochu zkrátali a více specifikovali. Za týrání, zneužívání a zanedbávání dítěte označili jakékoliv *nenáhodné, preventabilní, vědomé (popř. i nevědomé) jednání rodiče, vychovatele nebo jiné osoby vůči dítěti, jež je v dané společnosti nepřijatelné nebo odmítané a jež poškozuje tělesný, duševní i společenský stav a vývoj dítěte, popřípadě způsobuje jeho smrt*.⁷⁴

⁶⁸ *Citáty slavných osobností: Sbíрка citátů na téma život* [online]. [cit. 2019-03-20]. Dostupné z: <<https://citaty.net/citaty-o-zivote/>>.

⁶⁹ Syndrom. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001-, 25.11.2018 [cit. 2019-03-20]. Dostupné z: <<https://cs.wikipedia.org/wiki/Syndrom>>.

⁷⁰ DUNOVSKÝ Jiří, Zdeněk DYTRYCH, Zdeněk MATĚJČEK a kol. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. 1995, str. 22.

⁷¹ FISHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: Závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2014, str. 160.

⁷² KRAUS Blahoslav, Jolana HRONCOVÁ a kol. *Sociální patologie*. 2010, str. 243.

⁷³ DUNOVSKÝ Jiří, Zdeněk DYTRYCH, Zdeněk MATĚJČEK a kol. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. 1995, str. 41.

⁷⁴ Tamtéž, str. 24.

4.1. Zneužití dítěte (Child Abuse)

Dříve byl tento jev označován jako syndrom bitého dítěte (*Battered Child Syndrom*). Označuje jakékoliv špatné či žádné pečování o dítě a základní příčinou jevu je agrese mířená proti dítěti, kterou dospělý jedinec, nejčastěji rodič, nebyl schopen ovládnout. Později byl tento syndrom nazván jako *Child Abuse* neboli zneužití dítěte, což je širší a hlubší pojem pro tuto problematiku, který zůstal dodnes. Toto jednání ovlivňují i socio-ekonomičtí činitelé v prostředí dítěte, např. nezaměstnanost, chudoba, špatné či žádné bydlení, nedostatek zdravotní péče, vzdělání a výchovy. Po poznání fyzického týrání se zjistilo, že všechny ubližované děti trpěly psychicky i emocionálně. Proto bylo k syndromu CAN připojeno i zanedbávání dítěte, nebo-li *Child Neglect*, které je v bezprostřední blízkosti k pasivnímu formě tělesného týrání.⁷⁵

Do aktivní formy spadá fyzické ubližování dítěti, kdy je dítě nejrůznějšími možnostmi ohrožované nebo ubližované násilím. Za pasivní formu je považováno poškození tělesné stránky dítěte kvůli nedostatečnému uspokojování jeho životních potřeb (např. neposkytování dostatečné stravy apod.).⁷⁶

Profesor Dunovský upozorňoval, že z týraného dítěte, se velmi často stává i týrající rodič, proto také zdůrazňoval podstatný význam prevence.⁷⁷

Z výzkumu z let 1975-1993, který sledoval soubor 639 newyorských dětí, vyplývá, že „*tělesné zneužívání a zanedbávání dětí má zřejmý vztah k vývoji sadistických a antisociálních rysů chování v dospívání a v dospělosti [...] ‚psychopatologického‘ typu, charakteristického ledovou krutostí, predátorním chováním a vyšší inteligencí.*“⁷⁸

⁷⁵ DUNOVSKÝ Jiří, Zdeněk DYTRYCH, Zdeněk MATĚJČEK a kol. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. 1995, 16- 17.

⁷⁶ Tamtéž, str. 17.

⁷⁷ JEDLIČKA, Richard, Jaroslav KOŤA a Jan SLAVÍK. *Pedagogická psychologie pro učitele: psychologie ve výchově a vzdělávání*. 2018, str. 346.

⁷⁸ KOUKOLÍK, František a Jana DRTILOVÁ. *Vzpouora deprivantů: nestvůry, nástroje, obrana*. c2006, str. 199.

4.1.1. Fyzické týrání dětí

Do tělesného týrání řadíme veškeré nepřiměřené činy násilného chování na dětech. Spadá sem hrubý atak dítěte, při kterém vznikne dítěti poranění, trvalé poškození a nejhůře smrt, dále také výchova, ve které převažují fyzické tresty a jsou pravidelným prostředkem nápravy.⁷⁹

4.1.2. Tělesné týrání dítěte aktivní formy

Tělesné týrání je nejprozkoumanější a nejpopsanější jev v rámci syndromu CAN. Fyzické týrání dětí a jejich zneužívání v aktivní formě v sobě zahrnuje veškeré činy násilí (neboli *commission*) na dítěti. Spadá sem záměrné neplnění péče o dítě, které končí poraněním nebo smrtí dítěte.

Mezi tělesně týrané děti s následným poraněním řadíme děti, jež utrpěly poranění vzniklé bitím, popálením, opařením, trestáním nebo nebyly uchráněny před násilím.⁸⁰

Za tělesně týrané děti bez bezprostřední známky poranění považujeme děti, které si prošly utrpením způsobeným dušením, otrávením nebo jiným podobným násilím. Patří sem také děti, které jsou nuceny k častým lékařským vyšetřením.

Podle Augustinové a Boušky (1995) patří mezi jednu z nejdůležitějších charakteristik tělesného týrání fakt, že rodič, nebo jiná vychovávající osoba, nedokáže ovládat svou nadměrnou agresi. Nejvíce činů, které skončily smrtí, je spáchaných na dětech ve věku do jednoho roku, a to i u nás v ČR (ať už to bylo v důsledku zkratkovitého, nebo dlouhodobého jednání). Velmi často to souvisí i s problematickou psychologickou stránkou osobnosti rodiče nebo jiné osoby, kteří skrz svou nemoc nebo duševní vadu zabijí dítě, aniž by si to byli schopni uvědomit nebo se cítili za tento čin odpovědní.

Podle profesora Dunovského (1991) tělesné trestání dětí velmi snadno přechází do týrání, ačkoli je hranice mezi trestáním a týráním skoro nezjistitelná.⁸¹

⁷⁹ FISHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: Závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2014, str. 161.

⁸⁰ DUNOVSKÝ Jiří, Zdeněk DYTRYCH, Zdeněk MATĚJČEK a kol. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. 1995, str. 41.

⁸¹ Tamtéž, str. 41.

4.1.3. Fyzické týrání pasivní formy

Jedná se o nedostatečné uspokojení přinejmenším těch nejdůležitějších fyzických potřeb dětí, ale patří sem taktéž zanedbání psychických a sociálních potřeb. Jedná se o úmyslné i neúmyslné nepečování při závažných duševních poruchách či nezralosti rodičů (nezletilí rodiče), dále také o opomenutí v péči dítěte nebo nepochopení role rodiče, např. z důvodu nezralosti, otupělosti nebo kariérně nastaveného či jiného žebříčku hodnot. Výsledkem je neprospívání dítěte, jeho zanedbanost, nedostačující rozvinutí sil a schopností ve většině oblastí života i ve vztahu k ostatním. Mezi nejhorší důsledky patří zpustnutí dítěte nebo jeho smrt.⁸²

Patří sem například nedostatek zdravotní péče, nedostatek přístřeší, ošacení a ochrany, nedostatky ve vzdělání a výchově, vykořisťování dětí a neprospívání organického původu (nedostatek vitamínu D, C, B apod.).⁸³

⁸² DUNOVSKÝ Jiří, Zdeněk DYTRYCH, Zdeněk MATĚJČEK a kol. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. 1995, str. 59.

⁸³ Tamtéž, str. 59-64.

„Co škodí, to učí.“

(F. L. Čelakovský, *Mudrosloví národu slovenského ve příslovích*)

5. Posttraumatická stresová porucha (PTSP)

5.1. Traumatická reakce

Během života každý z nás zažije spousty těžkých chvil nebo situací, ve kterých může jít o zdraví či dokonce o holý život, a zažije několik traumat, se kterými se snaží během života srovnat. Už ale záleží na individualitě dotyčného, jestli se s tím vyrovná dříve, nebo později. Trauma vzniká při mimořádné události, která zanechá v dotyčném extrémní zážitek. U traumatizované osoby je narušen pocit, že má událost pod kontrolou. Ničí se i smysl, určitý systém dění a návaznost života. Nastanou fyziologické, emoční i kognitivní změny. Oběť nechápe, co se stalo, je celou situací překvapena a nedokáže jí nikterak uniknout. Dostaví se pudová stresová reakce a nutí člověka například k útěku, nebo dotyčný naopak ztuhne a nemůže se ani hnout. Tato reakce se spouští v situacích vážného ohrožení. Člověk se chová nestandardně, jelikož nad sebou ztratil kontrolu. Dochází ke změně vnímání, prožití tělesných pocitů, střídají se emoce jako strach, bezmoc, zoufalství a vztek. Občas nastane i situace, kdy se oběť od dané situace „odcizí“, jako kdyby ji nezažila osobně, ale jen sledovala opodál. Jindy je člověk naopak úplně ponořen do dané situace a vše pociťuje daleko intenzivněji a reakce mohou být přehnané.⁸⁴

Podle M. Kořána (2009) existuje obecné schéma pěti fází vyrovnávání se s traumatem:

- 1) fáze omráčení a šoku (ta nastává okamžitě po traumatizující okolnosti a přetrvává 24-36 hodin),
- 2) fáze výkřiku „Co se stalo?“ s pocity přítomnosti mimo realitu, ochromení aktivity, nebo naopak puzení k nadměrné aktivitě (trvá maximálně 3 dny od traumatu),
- 3) fáze hledání smyslu události a pokládání si otázky „Proč mě to potkalo?“ (cca 3-14 dní po šokující události),
- 4) fáze popření a znovuprožívání události (2-8 týdnů po zážitku),
- 5) posttraumatická fáze (1-3 měsíce po situaci).⁸⁵

⁸⁴ MAREŠ, Jiří. *Posttraumatický rozvoj člověka*. 2012, str. 17-18.

⁸⁵ Tamtéž, str. 18.

5.2. Posttraumatická stresová porucha

„Posttraumatická stresová porucha je stav člověka dospělého, dospívajícího nebo dítěte, kteří prožili, stali se svědky nebo byli konfrontováni s událostí nebo událostmi, jejichž součástí bylo bezprostřední nebo možné ohrožení tělesné integrity, které se týkalo jich samotných nebo druhých lidí.“⁸⁶

Nějakou dobu po traumatizující události může nastat posttraumatická stresová porucha, což je psychické onemocnění, které se vyznačuje znovuprožíváním události prostřednictvím neodbytných vzpomínek. Dostávají se pocity otupělosti a emoční oploštělosti. Mezi příznaky patří vyhýbání se okolí a jeho ignorování, pocity úzkosti, depresivní stavy, mohou se objevovat i sebevražedné myšlenky. Toto období trvá několik týdnů až měsíců. U někoho ale může nastat trvalá změna osobnosti⁸⁷ a důsledkem jsou poruchy učení a paměti, což bylo potvrzeno u několika živočišných druhů (u opic, psů, koček, ryb apod.). Může dojít i k poškození imunity a mozku kvůli vedlejším účinkům protistresových hormonů (např. kortizol).⁸⁸

U dětské populace má PTSP svá specifika. Dítě se může chovat zmateně a neklidně. Může si hrát si a ve hře budeme rozpoznávat prvky traumatu. Mívá děsivé noční můry.⁸⁹

Psychoterapeuti Jana Kocourková a Jiří Koutek z Dětské psychiatrické kliniky Fakultní nemocnice Motol v Praze tvrdí, že pro děti s PTSP mají veliký význam podněty, které vedou k znovuprožití traumatické situace, jež trauma dítěti připomenou, a to vede k asociaci původní děsivé situace.⁹⁰

Švýcarská psychoanalytička Alice Millerová, jež se častými psychickými traumaty zabývala, varuje před tím, že velmi často nejsou děti schopny slovně vyjádřit svůj strach, hněv či touhu po pomstě nebo se dokonce obávají i následků jejich přiznání. Proto tyto pocity znázorňují symbolicky, např. pomocí panenek, které jsou bity, týrány, či dokonce mučeny.⁹¹ Někdy děti na panence či fiktivní postavě zopakují své vlastní utrpení. Tato metoda, při které se využijí panenky nebo fiktivní postavy, se nazývá terapie hrou. Touto problematikou se

⁸⁶ KOUKOLÍK, František a Jana DRTILOVÁ. *Vzpouora deprivantů: nestvůry, nástroje, obrana*. c2006, str. 214.

⁸⁷ MAREŠ, Jiří. *Posttraumatický rozvoj člověka*. 2012, str. 19.

⁸⁸ KOUKOLÍK, František a Jana DRTILOVÁ. *Vzpouora deprivantů: nestvůry, nástroje, obrana*. c2006, str. 215-216.

⁸⁹ MAREŠ, Jiří. *Posttraumatický rozvoj člověka*. 2012, str. 19.

⁹⁰ JEDLIČKA, Richard, Jaroslav KOŤA a Jan SLAVÍK. *Pedagogická psychologie pro učitele: psychologie ve výchově a vzdělávání*. 2018, str. 413.

⁹¹ Tamtéž, str. 413.

zabýval také Erik Homburger Erikson v období přelomu dvacátých a třicátých let 20. století. Tvrdil, že dítě si pomocí hry – rekonstrukce modelové situace – kompenzuje své zažité neúspěchy, ale zároveň si posiluje své naděje pro budoucí život.⁹²

⁹²JEDLIČKA, Richard, Jaroslav KOŤA a Jan SLAVÍK. *Pedagogická psychologie pro učitele: psychologie ve výchově a vzdělávání*. 2018, str. 413.

„Výskyt agresivního chování předpokládá vždy existenci frustrace a obráceně, existence frustrace vede vždy k nějaké formě agrese.“

(John Dollar)⁹³

6. Agresivní jednání

6.1. Agrese

Agrese patří do přirozené výbavy v chování člověka. Dotyčný může násilně smýšlet, komunikovat, snít či jednat. Oběti se může stát v podstatě kdokoliv. Většina autorů se shodla na definici agrese jako na souboru sebezničujícího chování, jež má za cíl způsobit újmu jiné osobě. Není rozlišeno, zda se má jednat o atak tělesný, slovní či psychický, ba dokonce symbolický. Agresivní jednání je vždy ovlivněno geneticky, výchovou a hormony. Co je ale nejdůležitější, je samotný úmysl, proto nelze každý záměrný atak označovat jako útočný čin, (např. amputace končetiny může sloužit k záchraně života). Agrese je ale problém, který se citlivě dotýká každého z nás. Mezi lidmi bývá vysvětlována jako chování, jež není v souladu se schválenými sociálními normami. Zároveň může být agrese znakem neschopnosti člověka vyjádřit své pocity verbálně nebo projevem nepřátelství k ostatním či pokus o ublížení.⁹⁴

K násilí častokrát vedou nepříliš srozumitelné pohnutky, jako jsou například zkoušení vlastní odvahy či útočnosti, experiment s mírou tolerance okolí, zviditelnění se mezi vrstevníky. V majoritě případů se jedná o agresivitu vyprovokovanou změnami ve společenském prostředí.⁹⁵

Varianty agresivního chování jsou nadávání, vyhrožování, sarkasmus, výsměch, vtipkování na úkor druhé osoby, vandalismus, násilí či dokonce terorismus.⁹⁶

⁹³JEDLIČKA, Richard, Jaroslav KOŤA a Jan SLAVÍK. *Pedagogická psychologie pro učitele: psychologie ve výchově a vzdělávání*. 2018, str. 145.

⁹⁴Tamtéž, str. 142-147.

⁹⁵Tamtéž, str. 142-147.

⁹⁶HOUBOVÁ, Drahomíra. *Psychologie pro právníky*. 1993, str. 77-78.

6.2. Agresivita

Psychoanalytici považují agresivitu za opak libida a přirozenou pudovou výbavu člověka. Agresivita označuje trvalejší agresivní jednání, kdežto agrese může být jen ojedinělý atak.

Existuje i tzv. „zdravá agresivita“, která je důležitá pro lidský život ve smyslu průbojnosti.⁹⁷

6.3. Hostilita

Jedná se o další akt agresivního jednání. Pod hostilitu spadá nevraživost, která se projevuje nerudným či zlostným chováním, vyhledáváním bitek a konfliktů, otráveností a rozezleností obrácenou buď k ostatním, nebo k sobě samému.⁹⁸

⁹⁷ HOUBOVÁ, Drahomíra. *Psychologie pro právníky*. 1993, str. 78.

⁹⁸ Tamtéž, str. 78.

„Musíme přečíst hodně knih, abychom zjistili, o čem je život, a musíme hodně zažít, abychom přišli na to, že buď špatně žijeme, nebo jsme četli špatné knihy.“

(Zdeňka Ortová)⁹⁹

7. Hranice mezi tělesným trestem a tělesným týráním

„Tělesný trest je tělesným týráním, dochází-li k potrestání za pomoci předmětu, je-li bití směřované na citlivé části těla (hlava, břicho, oblast genitálií, plosky a dlaně), nebo také tehdy, zůstávají-li na těle po ranách stopy (modřiny, otoky, škrábance ...).“¹⁰⁰

Hranice mezi fyzickým potrestáním a týráním bývá v reálném životě poměrně nejasná. Samotné vymezení této problematiky je poměrně obtížné.

V některých případech se jedná o nezáměrné fyzické týráním, při kterém byl tělesný trest spáchán ve vzteku vystresovaným rodičem. V menší míře je takové jednání vnímáno jako záměrné ublížení. Dost často dochází k tělesnému trestání, když je rodič pod vlivem alkoholu nebo jiných omamných látek. Za fyzické týráním je považován i záměrný či nezáměrný tělesný trest, u kterého dojde k tělesnému poranění (zlomeniny, naraženiny, otřes mozku) nebo tkáňovému poranění dítěte (řezné rány, škrábance, otoky, podlitiny), a ten může být iniciativou pro zásah OSPODu, ba dokonce k obvinění ze spáchání trestného činu.¹⁰¹

Nový občanský zákoník obsahuje v §751 a násl. Zvláštní ustanovení proti domácímu násilí, které se netýká pouze manželů, ale i dalších osob žijících v rodinné domácnosti.¹⁰²

Trestní zákon rozlišuje dvě skutkové podstaty týkající se týráním:

§198 Týráním svěřené osoby:

(1) Kdo týrá osobu, která je v jeho péči nebo výchově, bude potrestán odnětím svobody na jeden rok až pět let.

(2) Odnětím svobody na dvě léta až osm let bude pachatel potrestán,

a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 zvlášť surovým nebo trýznivým způsobem,

b) způsobí-li takovým činem těžkou újmu na zdraví,

⁹⁹Rčení, pranostiky, citáty [online]. [cit. 2019-03-19]. Dostupné z: <<https://www.rceni.cz/citaty/o-zivote?start=30>>.

¹⁰⁰VANÍČKOVÁ, Eva. *Tělesné tresty dětí*. 2004, str. 33.

¹⁰¹Tamtéž, str. 10.

¹⁰²NOVOTNÝ, Petr a kol. *Nový občanský zákoník*. 2014, str. 89.

c) spáchá-li takový čin nejméně na dvou osobách, nebo

d) páchá-li takový čin po delší dobu.

(3) Odnětím svobody na pět až dvanáct let bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1

a) těžkou újmu na zdraví nejméně dvou osob, nebo

b) smrt.¹⁰³

§199 týrání osoby žijící ve společném obydlí:

(1) Kdo týrá osobu blízkou nebo jinou osobu žijící s ním ve společném obydlí, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až na čtyři léta.

(2) Odnětím svobody na dvě léta až osm let bude pachatel potrestán,

a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 zvlášť surovým nebo trýznivým způsobem,

b) způsobí-li takovým činem těžkou újmu na zdraví,

c) spáchá-li takový čin nejméně na dvou osobách, nebo

d) páchá-li takový čin po delší dobu.

(3) Odnětím svobody na pět až dvanáct let bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1

a) těžkou újmu na zdraví nejméně dvou osob, nebo

b) smrt.¹⁰⁴

Dále bych sem zařadila §201, kdy dochází k trestnému činu Ohrožování výchovy dítěte:

(1) Kdo, byť i z nedbalosti, ohrozí rozumový, citový nebo mravní vývoj dítěte tím, že

a) svádí ho k zahálčivému nebo nemravnému životu,

b) umožní mu vést zahálčivý nebo nemravný život,

¹⁰³ Trestní zákoník: Týrání svěřené osoby (§198). In: *Trestní zákoník.cz: Část II., Hlava IV. Trestné činy proti rodině a dětem*. 2009. [cit. 2018-11-18]. Dostupné také z: <<http://www.trestnizakonik.cz/cast-II/hlava-4>>.

¹⁰⁴ Trestní zákoník: Týrání osoby žijící ve společném obydlí (§ 199). In: *Trestní zákoník.cz: Část II., Hlava IV. Trestné činy proti rodině a dětem*. 2009. [cit. 2018-11-18]. Dostupné také z: <<http://www.trestnizakonik.cz/cast-II/hlava-4>>.

c) umožní mu opatřovat pro sebe nebo pro jiného prostředky trestnou činností nebo jiným zavrženíhodným způsobem, nebo

d) závažným způsobem poruší svou povinnost o ně pečovat nebo jinou svou důležitou povinnost vyplývající z rodičovské zodpovědnosti,

bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta.

(2) Kdo umožní, byť i z nedbalosti, dítěti hru na výherním hracím přístroji, který je vybaven technickým zařízením, které ovlivňuje výsledek hry a které poskytuje možnost peněžité výhry, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok, peněžitým trestem nebo zákazem činnosti.

(3) Odnětím svobody na šest měsíců až pět let bude pachatel potrestán,

a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 nebo 2 ze zavrženíhodné pohnutky,

b) pokračuje-li v páchání takového činu po delší dobu,

c) spáchá-li takový čin opětovně, nebo

d) získá-li takovým činem pro sebe nebo pro jiného značný prospěch.¹⁰⁵

Řešením této problematiky se zabývá spousta organizací, např. občanské sdružení ROSA, Bílý kruh bezpečí z.s., Koalice neziskových organizací proti domácímu násilí apod.¹⁰⁶

¹⁰⁵ Trestní zákoník: Ohrožování výchovy dítěte (§ 201). In: *Trestní zákoník.cz: Část II., Hlava IV. Trestné činy proti rodině a dětem*. 2009. [cit. 2018-11-18]. Dostupné také z: <<http://www.trestnizakonik.cz/cast-II/hlava-4>>.

¹⁰⁶ NOVOTNÝ, Petr a kol. *Nový občanský zákoník*. 2014, str. 89.

8. Závěr

Cílem bakalářské práce bylo ukázat hranici mezi tělesným trestem a tělesným násilím. Dále jsem chtěla poukázat na to, že jsou tělesné tresty pro výchovu zbytečné a v podstatě není ani jejich použití nutné. Navíc se v některých případech může jednat i o protiprávní jednání.

V práci je krátce probrána výchova dítěte, smysl odměn a trestů a důvody lidí uchylujících se k trestu. Někteří autoři radí používat ve výchově více odměny než tresty, jelikož jsou odměny daleko účinnější.

Problematika trestů je rozebrána daleko obsáhleji. Práce obsahuje základní klasifikaci trestů na tělesné a netělesné. Náhradou použití tělesných trestů jsou regulující výchovné prostředky, což jsou například nabídka alternativní činnosti, varování, mírný psychologický trest apod. Za fyzický trest považujeme například facku, pohlavek, kopanec, tahání za vlasy či jejich vytrhávání, údery různými předměty do hlavy, škrcení apod. Tělesný trest je charakteristický tím, že narušuje tělesnou integritu dítěte a s jeho přibývajícím věkem pozbývá účinku a smyslu. Funkce tělesného trestu by měly být vždy tři – napravit škodu, zabránit opakování a zbavit viníka pocitu viny. Další kritéria klasifikace fyzických trestů jsou účel (výchovný a nápravný) a způsob provedení (rukou nebo předmětem). Mezi nejčastěji trestané části lidského těla patří hýždě a poté ještě záda a ramena. Faktory ovlivňující užití fyzických trestů jsou osobnost rodiče, osobnost dítěte a vlivy vnějšího prostředí. V práci je kapitola věnována také zrušení tělesných trestů a jsou v ní představeny důvody ke zrušení podle Rady Evropy z roku 2008. Dále jsou tělesné tresty rozebrány z různých hledisek – z historicko-vývojového, právního, sociálního a pedagogického.

V závěru se práce věnovala syndromu CAN, posttraumatické stresové poruše a agresivnímu jednání, které bezpochyby k problematice tělesného násilí a fyzických trestů patří.

Hranice mezi fyzickým potrestáním a týráním bývá v reálném životě poměrně neurčitá. Za fyzické týrání je považován záměrný i nezáměrný tělesný trest, u kterého dojde k tělesnému poranění (řezné rány, škrábance, otoky, podlitiny), ten může být iniciativou pro zásah sociální péče, ba dokonce k obvinění ze spáchání trestného činu.

Závěrem bych ráda řekla, že tělesné tresty rozhodně nejsou vhodné jak pro vývoj dítěte, tak pro samotné pouto mezi rodičem a dítětem. Alternativní výchově bez trestů se věnuje daleko více autorů (např. E. Vaníčková, M. Montessori apod.), tudíž si myslím, že se

nemusíme alternativní výchovné cesty bát. Nejdůležitější je udržovat s dítětem láskyplný vztah na bázi podpory a rovnocennosti.

Použitá literatura a jiné zdroje

Použitá literatura

1. ČIČHOŇ, Milan. *Sociálně právní ochrana dětí a mládeže*. 2. díl. Ostrava: Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta, 2005. ISBN 80-7368-086-6.
2. DUNOVSKÝ Jiří, Zdeněk DYTRYCH, Zdeněk MATĚJČEK a kol. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha: GRADA Publishing, a.s., 1995. s. 248. ISBN 80-716-9192-5.
3. FISHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: Závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2. vydání. Praha: GRADA Publishing, a.s., 2014. s. 232. ISBN 978-80-247-5046-0.
4. HOUBOVÁ, Drahomíra. *Psychologie pro právníky*. Brno: Masarykova univerzita, 1993. ISBN 80-210-0635-8.
5. JEDLIČKA, Richard, Jaroslav KOŤA a Jan SLAVÍK. *Pedagogická psychologie pro učitele: psychologie ve výchově a vzdělávání*. Praha: Grada Publishing a.s., 2018. Psyché (Grada). ISBN 978-80-271-0586-1.
6. JIRÁNEK, Tomáš a Jiří KUBEŠ. *Dítě a dětství napříč staletími: 2. Pardubické bienále, 4.-5. dubna 2002*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2003. Scientific papers of the University of Pardubice. Institute of languages and humanities, suppl. 5(2002). ISBN 80-7194-515-3.
7. KOUKOLÍK, František a Jana DRTILOVÁ. *Vzpouza deprivantů: nestvůry, nástroje, obrana*. Nové, přeprac. vyd. Praha: Galén, c2006. ISBN 80-7262-410-5.
8. KRAUS Blahoslav, Jolana HRONCOVÁ a kol. *Sociální patologie*. 2. vydání. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010. s. 325. ISBN 978-80-7435-080-1.
9. LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ.: *Vývojová psychologie*. Praha: Grada Publishing a.s., 2006. ISBN 978-80-1284-0.
10. LOVASOVÁ Lenka a Kateřina SCHMIDOVÁ. *Tělesné tresty*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. s. 24. ISBN 80-869-9175-X.
11. MAREŠ, Jiří. *Posttraumatický rozvoj člověka*. Praha: Grada Publishing a.s., 2012. ISBN 978-80-247-3007-3.
12. NOVOTNÝ, Petr a kol. *Nový občanský zákoník*. Praha: Grada Publishing a.s., 2014. Právo pro každého (Grada). ISBN 978-80-247-5167-2.

13. PAGONIS, Gabriel. *Rada Evropy: Zrušení tělesných trestů dětí: hlavní body*. Praha: Informační kancelář Rady Evropy, 2008. 6 s.
14. ŠTVERÁK, Vladimír a Jan MRZENA. *Felbiger a Kindermann: reformátoři lidového školství*, 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986. 214 s., č. publikace 4-04-24/1.
15. VANÍČKOVÁ, Eva. *Tělesné tresty dětí*. Praha: GRADA Publishing, a.s., 2004. s.116. ISBN 80-247-0814-0.
16. VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla. *Rákoska v dílně lidskosti: Česká škola v 19. století očima účastníků*. Praha: Academia, 2016. ISBN 978-80-200-2533-3.

Periodikum

1. EISENHAMMER, Milan. Bít, či nebít. *Téma: Zpravodajsko-společenský týdeník*. Praha 5- Smíchov: MAFRA, 2018, **III.** (46). s. 74. ISSN 23364815.
2. ŠŤASTNÁ, Kateřina. Moderní způsoby výchovy: Jsou dnešní děti nevychované. *Katolický Týdeník* [online]. 2008, 9.9.2008, **2008**(37) [cit. 2019-03-21]. Dostupné z: <<http://www.katyd.cz/clanky/jsou-dnesni-deti-nevychovane.html>>.

Internetové zdroje

1. *Citáty slavných osobností: Sběrka citátů na téma život* [online]. [cit. 2019-03-20]. Dostupné z: <<https://citaty.net/citaty-o-zivote/>>.
2. *Rčení, pranostiky, citáty* [online]. [cit. 2019-03-19]. Dostupné z: <<https://www.rceni.cz/citaty/o-lasce?start=30>>.
3. *Rčení, pranostiky, citáty* [online]. [cit. 2019-03-19]. Dostupné z: <<https://www.rceni.cz/citaty/o-zivote?start=30>>.
4. Syndrom. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001-, 25.11.2018 [cit. 2019-03-20]. Dostupné z: <<https://cs.wikipedia.org/wiki/Syndrom>>.
5. ŠKÁPÍKOVÁ, Jitka, Dan MORAVEC, Helena PETÁKOVÁ a Milena M. MAREŠOVÁ. Spartánská výchova. Český rozhlas: Hezky a česky[online]. 2019, 15.1.2015 [cit. 2019-02-21]. Dostupné z: <https://www.rozhlas.cz/cesky/puvoduslovi/_zprava/spartanska-vychova--1469065>.
6. Trestní zákoník: Ohrožování výchovy dítěte (§ 201). In: *Trestní zákoník.cz: Část II., Hlava IV. Trestné činy proti rodině a dětem*. 2009. [cit. 2018-11-18]. Dostupné také z: <<http://www.trestnizakonik.cz/cast-II/hlava-4>>.

7. Trestní zákoník: Týrání osoby žijící ve společném obydlí (§ 199). In: *Trestní zákoník.cz: Část II., Hlava IV. Trestné činy proti rodině a dětem*. 2009. [cit. 2018-11-18]. Dostupné také z: <<http://www.trestnizakonik.cz/cast-II/hlava-4>>.
8. Trestní zákoník: Týrání svěřené osoby (§ 198). In: *Trestní zákoník.cz: Část II., Hlava IV. Trestné činy proti rodině a dětem*. 2009. [cit. 2018-11-18]. Dostupné také z: <<http://www.trestnizakonik.cz/cast-II/hlava-4>>.
9. *Úmluva o právech dítěte a související dokumenty* [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2016 [cit. 2019-03-28]. ISBN 978-80-7421-120-1. <Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/29615/Umluva_o_pravech_ditete.pdf>.